

comenius contact

“Wij zijn allen burgers van één wereld”

Jaargang 10, no. 15, februari 2005
Uitgave van de COMENIUS STICHTING
Postbus 5810, 1410 GA NAARDEN

De Comeniusdag 2005 **Controle, Communicatie en Comenius**

Op vrijdag 1 april 2005 wordt in de Grote Kerk te Naarden wederom een Comeniusdag gehouden. De bijeenkomst begint om 14.00 uur. De spreker is dr. Gabriël van den Brink en het koor van de Händelvereniging zal onder leiding van Thijs Kramer de zitting muzikaal opluisteren.

Het thema dat dit jaar voor de Comeniusvoordracht is gekozen, borduurt voort op het vraagstuk dat ook op alle vorige bijeenkomsten aan de orde werd gesteld, t.w. de invulling van het begrip ‘burgerschap’ in het voetspoor van Comenius maar vormgegeven in het taalgebruik van vandaag. Comenius leefde immers net als wij in een tijdperk waarin de burgers verontrust waren vanwege de vele felle woordentwisten die in de tweede helft van de 17^e eeuw schering en inslag waren. Soms ging de strijd om de zeggenschap over de communicatieve orde in de samenleving tussen de kerkelijke en de wereldlijke overheid; soms ging het om de vraag naar de geëigende maatregelen voor de controle over het doen en laten van de burgers. Maar per slot ging het om de vraag aan wie het hoogste gezag toekwam. In sommige landen streefde de koning naar de absolute macht. In andere landen (waaronder de Republiek der Nederlanden) streefde de burgerij naar een zogeheten regnum mixtum, d.w.z. naar een bestuursvorm waarin noch de burgerij, noch de magistratuur de absolute macht in handen had.

Kenmerkend voor de constellatie in de Republiek der Nederlanden was dat geen van de betrokken partijen het als enige voor het zeggen had. Gezamenlijk overleg was in ons land een noodzakelijke voorwaarde om alle neuzen in de verschillende geledingen en gewesten één kant op te krijgen. De Nederlandse historicus Frijhoff omschrijft deze vaderlandse vorm van de communicatie in het publieke domein treffend met de term omgangsoecumene. Hij doelt hiermee op de wijze waarop men toentertijd hier de zeggenschap over en de vorm van de publieke communicatie geregeld had. Omdat ook Comenius zich diepgaand bekommerde om de communicatieve orde in de samenleving is voor deze Comeniusdag dit thema gekozen.

De geschiedenis herhaalt zich niet, althans niet onder dezelfde omstandigheden en zeker niet met dezelfde spelers. Vandaar dat wij in het voetspoor van Comenius het publieke debat over de verschillende mens- en maatschappijbeelden op de agenda gezet hebben. Nederland is in de war en de vraag

rijst hoe we op een vruchtbare wijze weer met elkaar ‘on speaking terms’ kunnen komen. De liberalen hebben de markt en de sociaal-democraten de overheid tot het hoogste richtsnoer verheven; het CDA heeft – net als Comenius – de hoop gevestigd op de revitalisering van het maatschappelijk middenveld, mits ook daar iets veranderd. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) bepleit minder dirigisme uit Den Haag en meer interne controle in de verschillende private en semi-publieke organisaties.

Comeniusvoordracht **2005**

Gabriël van den Brink

Grote Kerk
Naarden

vrijdag 1 april 2005
14.00 uur

Het behoeft geen nader betoog, dat voor een herstel van de cohesie in de samenleving een breed maatschappelijk debat nodig is over de vraag voor welke zaken de burgers zelf de verantwoordelijkheid dragen en in welke gevallen er sprake is van een gedeelde verantwoordelijkheid tussen de burgers en de professionals in de verschillende maatschappelijke sectoren. Indien we dit debat niet van de grond krijgen en indien alle betrokkenen elkaar over en weer verwijten blijven maken, dan gaat de vitaliteit van onze samenleving verloren.

Voor het herstel van de sociale cohesie is een culturomslag nodig zoals Comenius in zijn tijd al betoogde. Er zijn geen rechten zonder plichten en geen vrijheden zonder beperkingen. In zijn Comeniusvoordracht zal dr. Van den Brink op dit netelige vraagstuk dieper ingaan. Dr. Van den Brink is als cultuur-socioloog aan het Nederlands Instituut voor

Zorg en Welzijn (NIZW) in Utrecht werkzaam. Hij doet daar onderzoek naar de modernisering van de Nederlandse samenleving. Hierover heeft hij ook in diverse media gepubliceerd.

Muziekprogramma

Het programma dat de Naardense Händelvereniging ten gehore zal brengen, is als volgt.

Mendelssohn Bartholdy

(uit Elias)

Siehe, der Hüter Israels

Mozart:

Ave Verum

Fauré:

Cantique de Jean Racine

Zie ook onder Komenius

Wie meer wil weten over het leven en de werken van Comenius gaat tegenwoordig niet meer naar de bibliotheek, maar naar het internet. Afhankelijk van de zoekmachine die men gebruikt en de trefwoorden die men opgeeft, stuit men al spoedig op een aantal sites met meer of minder uitvoerige informatie over Comenius in diverse talen. Sommige van deze sites zijn ontleend aan encyclopedieën en andere aan allerlei hand- of leerboeken. Alle teksten zijn geschreven door auteurs die op de een of ander wijze zijn gelieerd aan een van de vele Comeniusgenootschappen of –netwerken die wereldwijd zijn aan te treffen.

Wie één of meer van Comenius' geschriften zelf wil lezen, moet echter een andere zoekstrategie volgen. Want behalve zijn bekende boek *The Labyrinth of the World* is geen van Comenius' publicaties integraal in een gedigitaliseerde versie beschikbaar.

In dit geval blijft een gang naar de bibliotheek dus de enige mogelijkheid. In ons land betekent dit een bezoek aan de Koninklijke Bibliotheek of aan een van de universiteitsbibliotheken dan wel aan een op dit gebied gespecialiseerde bibliotheek zoals

de Ritmanbibliotheek in Amsterdam of de bibliotheek van het Comenius Museum in Naarden.

Zoals bekend, schreef Comenius de meeste van zijn geschriften in het Latijn. Slechts enkele ervan schreef hij in het Tsjechisch of in het Duits. Gelukkig zijn de meeste van zijn publicaties in het Duits vertaald en enkele ook in het Engels, Frans en Nederlands. Deze vertalingen zijn gemaakt hetzij in de 17^e, hetzij in de 19^e of 20^e eeuw. Er zijn geen Nederlandse vertalingen voorhanden uit de 18^e eeuw. In deze periode was Comenius namelijk overal in vergetelheid geraakt. Pas in het midden van de 19e eeuw werd zijn oeuvre weer herontdekt. Van toen af aan werd zijn werk weer in verschillende talen uitgegeven. In de 19e eeuw werd Comenius tezamen met Hugo de Groot, Spinoza, Leibniz en enkele andere 17e-eeuwse denkers herontdekt als één van de vroege wegbereiders van de Verlichting die zich vanuit Frankrijk over heel Europa verspreidde.

Het valt op, dat in de Nederlandse levensschetsen van Comenius nergens melding gemaakt wordt van de vertalingen die tijdens zijn leven of kort erna in ons land zijn verschenen. Dit is een ernstige omissie, want het feit dat er al in de 17^e eeuw vertalingen in het Nederlands zijn gemaakt, betekent dat de uitgevers er toentertijd kennelijk brood in zagen. Het Latijn was in de 17^e eeuw de taal van de geleerden, maar in Nederland bestond er buiten de academische wereld ook een geschoold lekenpubliek. Deze groepering was oprecht geïnteresseerd in allerlei levensbeschouwelijk-getinte geschriften. In ons land was het leven namelijk al vergaand verstedelijkt. Een deel van de burgerij was welvend en deze burgers hadden behoefte aan geestelijke verdieping en aan een nieuwe geëmancipeerde geloofsbeleving. Maar hoewel ontwikkeld was de burgerij in het algemeen het Latijn niet of onvoldoende machtig. Vandaar dat de uitgevers het lekenpubliek bedienden met vertalingen in de moedertaal. Het feit dat enkele van Comenius' geschriften in het Nederlands zijn vertaald is dus een zeker bewijs voor zijn naamsbekendheid in de toenmalige Republiek. Anders gezegd, mede op grond van dit gegeven kunnen we de vaak gehoorde claim onderbouwen, dat Comenius tijdens zijn verblijf in ons land een bekende medelander was geworden.

Wie wil weten of Comenius tijdens zijn leven of erna sporen heeft achtergelaten, moet dus gaan zoeken naar vertalingen van zijn geschriften in het Nederlands. De meest aangewezen plaats om deze zoektocht te beginnen is de Koninklijke Bibliotheek. Deze instelling verzamelt en beheert namelijk alle publicaties die in ons land zijn gedrukt en uitgegeven. Comenius blijkt in de catalogus van de KB met een groot aantal titels vertegenwoordigd te zijn.

In de KB zijn de geschriften van en over Comenius gecatalogiseerd hetzij onder Komensky, hetzij

onder zijn gelatiniseerde naam Comenius op één uitzondering na. Er is een publicatie die noch onder Comenius, noch onder Komensky te vinden is. Het betreft hier een kleine verhandeling van Comenius uit 1655 met de titel *Regulae Vitae*. In de KB is de Nederlandse vertaling van dit geschrift uit 1668 geregistreerd onder de naam Komenius, dus met een K en bovendien met de initialen I.A. in plaats van J.A. (Jan Amos)

Comenius' traktaat is vertaald onder de titel *Het verstandig leven*. De verhandeling is opgenomen in een bundel waarin behalve Comenius ook de Griekse wijsgeer Isocrates, de Nederlandse geleerde Vossius en de bekende Vlaams-Nederlandse homo universalis Simon Stevin in een beknopte vorm en voor een breed publiek hun 'levensleer' uiteenzetten. De bundel is in 1668 uitgegeven door H. Galan in Harlingen onder de titel: *Den wijzen en welbescheiden burger*. Wie de vertaler is, wordt niet vermeld. Comenius' traktaat staat op de bladzijden 67 t/m 96.

Voor de volledigheid zij hier vermeld, dat de bundel in de 17^e eeuw enige malen is herdrukt. Daarna niet meer. Alleen het traktaat van Stevin getiteld *Het burgherlick leven* is in 1939 weer herdrukt. De laatste druk is in 2001 verschenen.

Het bovenstaande relaas is hier opgevoerd om twee redenen. De eerste is, dat het betreffende geschrift van Comenius niet afzonderlijk vermeld staat in de catalogus van de KB. De tweede reden is, dat de meeste biografieën van Comenius wel vermelden, dat hij in de 17^e eeuw door twee rechtzinnige publicisten van buitenlandse afkomst, t.w. Maresius en Bayle, fel is aangevallen, maar de biografen vermelden niet dat Comenius in dezelfde periode door enkele Nederlandse auteurs met instemming is aangehaald als een leidsman bij wie men aangaande de regels voor het 'goede' leven te rade zou kunnen gaan. Al met al blijkt dus, dat Comenius in ons land niet alleen tegenstanders, maar ook medestanders had.

Over de inhoud van Comenius' traktaat tot slot nog kort het volgende. Deze verhandeling is geschreven ten behoeve van jongelui die op het punt stonden om een studiereis naar het buitenland te maken. Zo'n reis was toentertijd gebruikelijk voor jongens die hun studie aan een universiteit hadden afgerond. Comenius gaf hun zeven 'leefregels' mee die hij in zijn geschrift kort heeft toegelicht. Wie ervan kennisneemt, komt al spoedig tot de slotsom dat er in dit opzicht nog steeds weinig nieuws onder de zon is. Wat de inhoud betreft, behoeft Comenius' traktaat dus niet opnieuw te worden uitgegeven. Maar de vertaling ervan moet wel worden opgevoerd in alle literatuuropgaven die voor een Nederlands publiek bestemd zijn.

Tentoonstelling in Comenius Museum

Van 29 januari tot en met 8 mei 2005 organiseert het Comenius Museum een tentoonstelling die gewijd is aan de actuele waarde van Comenius' onderwijsdenkbeelden.

KINDEREN ALS SPIEGEL VAN DE TIJD

De tentoonstelling is tot stand gekomen in samenwerking met het Comenius Museum in Praag.

Comeniade

In het Comenius Contact van november 1998 hebben wij u geïnformeerd over vier plaatsen in de Tsjechische Republiek waar de nagedachtenis van Comenius levend gehouden wordt, namelijk Praag, Prerov, Uhersky Brod en Fulnek. In de drie eerstgenoemde plaatsen gaat het om musea die aan Comenius' gedachtegoed zijn gewijd. In Fulnek, waar Comenius heeft gewoond en les heeft gegeven, gaat het om een oude pastorie waarin een leslokaal is ingericht naast de kapel waar Comenius als pastor heeft gestaan. De nagedachtenis van Comenius speelt in de Tsjechische republiek kennelijk nog steeds een grote rol. Dit blijkt ook in Naarden. Veel Tsjechen bezoeken zijn mausoleum.

In het Comenius Contact van oktober 2004 werd de rol belicht, die de denkbeelden van Hus en Comenius hebben gespeeld, toen de nieuwe Tsjechische Republiek in 1918 onder leiding van Masaryk werd gesticht. Hus, Comenius en Masaryk leven voort in het collectieve geheugen zowel van de Tsjechen als de Slowaken.

Enigen van ons denken met veel genoegen terug aan bezoeken aan het land van Comenius en vooral aan diens geboortestreek Moravië. Hier zijn de meeste sporen van Comenius terug te vinden. In Tabor, gelegen ten zuiden van Praag, is het Hussienmuseum gevestigd waar in een kleine afdeling aandacht aan Comenius wordt gegeven. Behalve vanwege dit museum is Tabor ook anderszins een bezoek waard. Tsjechië heeft het geluk gehad dat het weinig of geen schade door de oorlog heeft geleden. Er zijn tal van steden en dorpen die in oude stijl bewaard zijn gebleven en het is zeker niet overdreven te zeggen dat dit land het karakter van een openluchtmuseum heeft.

Ons enthousiasme voor wat het Tsjechië van Hus, Comenius en Masaryk te bieden heeft, heeft ertoe geleid dat wij contact hebben gezocht met een

reisorganisatie hier te lande, die ook regelmatig reizen naar Tsjechië en Slowakije verzorgt voor de Stichting Vrienden Nederland, Tsjechië en Slowakije. Bij voldoende belangstelling is deze reisorganisatie bereid om tezamen met onze stichting een excursiereis te ontwerpen met Comenius als thema.

Deze reis zou in 2006 kunnen plaatsvinden. Gedacht wordt aan vervoer per vliegtuig naar Praag gevolgd door een bezoek aan de hierboven genoemde en andere interessante plaatsen per bus.

Belangstelling voor een Comeniusreis naar Tsjechië?

Laat het ons weten via

antwoordnummer 484, 1400 WC Naarden

of via

marlenevandenmaagdenberg@planet.nl

Alvorens dit plan nader uit te laten werken zouden wij het op prijs stellen te vernemen of er voor een dergelijke culturele excursiereis voldoende belangstelling bestaat bij onze donateurs en andere geïnteresseerden.

Donateur worden van de COMENIUS STICHTING

naam en voorletters:

adres:

postcode en woonplaats

Geeft zich hierbij op als donateur voor de Comenius Stichting en zal jaarlijks, tot wederopzegging € (min. € 16,50) geven.

datum

handtekening

Opsturen naar Comenius Stichting, Postbus 5810, 1410 GA Naarden

COMENIUS STICHTING

De Comenius Stichting heeft als doel het verbreiden van de kennis over de persoon en het gedachtegoed van de Tsjechische wijsgeer, pedagoog en theoloog Jan Amos Comenius (1592-1670) wiens denkbeelden nog steeds een grote actualiteit bezitten.

Comenius Contact

Comenius Contact beoogt een platform te zijn voor allen die een bijdrage willen leveren aan de verspreiding en verdieping van Comenius' gedachtegoed. De gepubliceerde teksten zijn voor de verantwoordelijkheid van de schrijvers en vallen buiten de competentie van de Comenius Stichting. De redactie behoudt zich overigens het recht voor om teksten desgewenst in te korten.

Comenius Contact verschijnt in principe twee maal per jaar. Gelet op de doelstelling van de Comenius Stichting, om het gedachtegoed van Comenius aan een zo breed mogelijk publiek bekend te maken, wordt Comenius Contact gratis verspreid.

Bestuur van de Comenius Stichting

Voorzitter: dr. J.A.M. Carpay

Vice-voorzitter: J.J. Meijer

Secretaris: M.J.H. van den Maagdenberg-Demaret

Penningmeester: H. Lanting

Lid: M.P.D.B^{esse} van Sytzama-van der Borch tot Verwolde

Lid: A.T. Moussault

Lid: M. Schröder

Comité van Aanbeveling

Dr. J..P. Rehwinkel, burgemeester van Naarden, voorzitter
Leden:

Jhr. mr. D.J. de Geer, rechter te Zutphen

Z.E. Petr. Kubernát, ambassadeur van de Tsjechische Republiek

Z.E. J. Kuderjavy, ambassadeur van de Slowaakse Republiek

Mr. B.J. Asscher, oud-president van de Rechtbank te Amsterdam

Dr. B. Knapen, lid Raad van Bestuur PCM

Mevr. dr. Rita Kohnstamm, psycholoog en publiciste

De heer Thijs van Leer, musicus en componist

Mevr. dr. B.E. van Vucht-Tijssen, voorz. Nat. UNESCO cie.

Prof. dr. H.W. von der Dunk, em. hoogleraar RU Utrecht

Prof. dr. L. Leertouwer, em. hoogleraar RU Leiden

Raad van Advies

Mevr. drs. L. de Court Onderwater-Twijnstra Ph D, psycholoog

Dr. mr. G.J. Leibbrandt, vm. voorzitter Nationale Unesco Commissie

Mevr. Prof. dr. D.W.J.M. Pessers, rechtssocioloog en publiciste

Dr. F.H.J.M. Suasso de Lima de Prado, slavist en publicist

Secretariaat Comenius Stichting

Postbus 5810, 1410 GA Naarden

Telefoon: 035-694 0526

E-Mail: info@comenius-naarden.nl

Website: <http://www.comenius-naarden.nl>

Postgiro: 2326180

Bankrekening: ABN AMRO: 554085216 t.n.v. Comenius Stichting te Naarden

ISSN: 1568-9565

Druk: Drukkerij Walden, Bussum

Donateur zijn van de Comenius Stichting

Iedereen die belangstelling heeft voor de activiteiten van de Comenius Stichting kan dit kenbaar maken door zich op te geven als donateur. De stichting verkrijgt haar gelden uit bijdragen van fondsen, bedrijven, stichtingen alsmede uit donaties van particulieren.

Aanmelding als donateur kan geschieden d.m.v. het overmaken van minimaal € 16,50-- per jaar. Donateurs ontvangen automatisch Comenius Contact en één gratis toegangkaart voor de Comeniusdag.

Donateurs die € 45,-. of meer storten ontvangen tenminste twee toegangskarten voor de Comeniusdag.

De Comenius Stichting is vrijgesteld van schenkings- en successierechten in de zin van artikel 32 ten eerste en artikel 33 ten eerste van de successiewet 1956.